

Recenzija, prikaz knjige, kritika/1.19

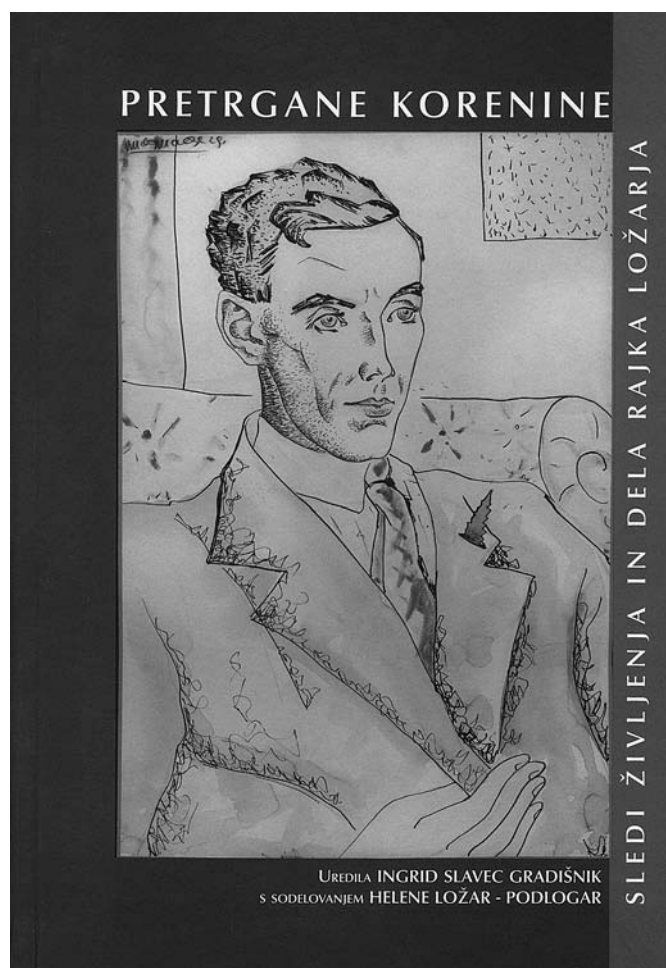
Iztok Ilich

PRETRGANE KORENINE – SLEDI ŽIVLJENJA IN DELA RAJKA LOŽARJA

Založba ZRC SAZU, zbirka *Opera ethnologica slovenica*, Ljubljana 2005, 415 str.

Od druge vojne je minilo že šest desetletij in poldrugo od osamosvojitve, vendar še vedno ni poravnani dolgi do vseh za našo kulturno in znanstveno zgodovino pomembnih rojakov, ki se jim je tako imenovano enoumje brez premisleka odreklo in jih bolj ali manj izrinilo iz naše kulturne zavesti in spomina. Prav v vrh tega sramotnega seznama sodi profesor Rajko Ložar (1904–1985), znanstvenik izjemnih razgledov in predan raziskovalec na mnogih različnih področjih, kakršne lahko v preteklosti preštejemo na prste. Kar zadeva dostopnost njegovih razprav in drugih spisov iz povojnega obdobja namreč v slovenskih knjižnicah do znanstvenega srečanja v njegov spomin 19. in 20. oktobra 2004 v Ljubljani (o katerem je bilo v 45. številki *Glasnika SED* že objavljeno izčrpno poročilo Ingrid Slavec Gradišnik) zija ena sama vrzel! Od skupaj več kot 300 bibliografskih enot jih je pri nas evidentiranih vsega 48! Seveda tudi zapisov o profesorju Ložarju, zlasti tja do poznih osemdesetih let prejšnjega stoletja, ko se je začela »rehabilitacija«, ni bilo prav veliko.

Rajko Ložar je bil po študijih arheolog in umetnostni zgodovinar, po nagnjenju in delovanju etnolog in jezikoslovec, obenem tudi umetnostni in literarni kritik, publicist in urednik, »po duši«, ne nazadnje, tudi alpinist. Objavljati je začel že v študentskih letih, globoke sledove v obdobju med obema vojnama in do odhoda v begunstvo, čeprav politično ni bil dejaven – sam je zase dejal, da je »bil v političnem oziru vselej zelo velik analfabet« – pa je zapustil kot urednik *Etnologa*, *Zbornika za umetnostno zgodovino* in še nekaterih znanstvenih in leposlovnih revij ter kot arheolog v Narodnem muzeju in ravnatelj Etnografskega muzeja. Njegovo najpomembnejše strokovno delo je prvi zvezek monografije *Narodopisje Slovencev* (1944), ki ga je uredil in bil – poleg Franceta Kotnika, Sergija Vilfana in Borisa Orla – njegov osrednji avtor; za drugi zvezek predvideno poglavje o ljudski obrti in trgovini je bilo iz prirejene in okrnjene izdaje (1952) izločeno in je bilo objavljeno šele v *Zgodovinskem zborniku* v Buenos Airesu (1959). Bivanje v begunskih taboriščih na Koroškem je profesor Ložar med drugim izkoristil za preučevanje značilnosti kmečke arhitekture, prehrane in narečij tamkajšnjih Slovencev. O Sloveniji in rojakih je pisal tudi še pozneje, kot emigrant v Združenih državah, kamor je odšel leta 1951 in pet let pozneje postal direktor mestnega muzeja v Manitowocu v Wisconsinu. Tudi v obdobju postopnega sproščanja in odpiranja v Sloveniji, ko je še prišel na Koroško, da se je poslovil od svojcev, se že bolehnji in razočarani Rajko Ložar ni več vrnil v domovino, vendar je do konca ostal zvest svojim narodnim koreninam. Morda je med drugim premalo znano njegovo zavzemanje za

vrnitev tako imenovane Mecklenburške arheološke zbirke iz Harvarda v Slovenijo; upajmo, da bo njegova prizadevanja nadaljevala in izpolnile institucije slovenske države, ki je takrat še ni bilo!

Človeško plat Rajka Ložarja še posebej od blizu osvetljujeja nečakinja Helena Ložar - Podlogar in nečak Tom Ložar, ki je o stričevi nerodnosti po prihodu v ZDA malce pikro in še bolj prizadeto med drugim zapisal: »Rajko je, žal, kot Ložar in Slovenec, vse vedel. To ni najboljša drža, ko iščeš službo. Tisti, ki so mu skušali pomagati, so ob njegovi ošabnosti obupali ...«

Zbornik s pomenljivim naslovom *Pretrgane korenine* je s sodelovanjem Helene Ložar - Podlogar uredila Ingrid Slavec Gradišnik, prinaša pa v razpravno obliko predelane referate

z interdisciplinarnega znanstvenega srečanja jeseni 2004 v Ljubljani. Pričujoča knjiga, izdana dobro leto po spominskem simpoziju, ki ga je spodbudila stoletnica Ložarjevega rojstva, torej nadgrajuje za takratno priložnost pripravljeno knjižico s tujejezičnimi povzetki, predvsem pa izpolnjuje tedaj dano obljubo in v še večji meri popravlja krivico, storjeno velikemu učenjaku in Slovencu, profesorju Rajku Ložarju. Poteze njegovega človeško zapletenega in znanstveno večplastnega portreta so poleg obeh sorodnikov s spominskimi in strokovnimi, tudi kritičnimi prispevki pomagali izostriti še France Bernik v uvodni besedi ter 21 drugih avtorjev v petih tematsko zaokroženih razdelkih, ki pokrivajo poglobljena področja portretirančevega delovanja.

V prvem razdelku, »V vrtincu življenja«, se zvrstijo Kajetan Gantar (»Spomini na gimnazijskega profesorja«), Marjan Drnovšek (»Ložarjevo emigrantstvo«), Tom Ložar (»It woluldn't be Trieste, but it's something«), Jože Velikonja (»Iz Ložarjevih zapiskov in pisem«), Andrej Rot (»Pravo Ameriko sem imel doma! Stiki s slovensko emigracijo«), Urban Golob (»Gornik, alpinist in alpinistični mislec«) in Andrej Vovko (»Drugi o njem: Najpomembnejši biografski prispevki o Rajku Ložarju«). V drugi razdelek, »Arheologija«, so uvrščeni prispevki Staneta Gabrovca (»Rajko Ložar – arheolog«), Predraga Novakoviča (»Pogled na slovensko arhe-

ologijo in ideja arheologije«), Tomaža Nabergoja (»Muzealec v Narodnem muzeju in začetki arheologije srednjega veka«) in Antona Veluščka (»Ljubljansko barje v koliščarski dobi«). Tretji razdelek, »Umetnost podob in besed«, prinaša zapise Damjana Prelovška (»Rajko Ložar – umetnostni zgodovinar«), Milčka Komelja (»Rajko Ložar in sodobna slovenska likovna umetnost«) in Matije Ogrina (»Literarnokritični in estetski pogledi na slovensko literaturo«). V razdelek »Jezik« sta vključeni razmišljanji Marjete Humar (»Raziskave slovenskega jezika«) in Herte Maurer Lausegger (»Slovensko-nemška dvojezičnost na Koroškem in Rajko Ložar«). Sklepni razdelek, »Etnologija«, sestavljajo prispevki Ingrid Slavec Gradišnik (»Etnološki nazori Rajka Ložarja«), Helene Ložar - Podlogar (»Ozadje nastanka 'Narodopisja Slovencev'«), Inje Smerdel (»Pripoved 'Aktov Etnografskega muzeja' 1940–1945«), Maje Godina - Golija (»Raziskave prehrane«), Janeza Bogataja (»Pregled ljudske obrti in trgovine v Sloveniji«) in Vita Hazlerja (»Raziskave koroškega stavbarstva«).

O obsežnosti in raznovrstnosti Ložarjevega dela naposled zgovorno priča tudi obsežna, čeprav še nepopolna bibliografija, natisnjena na koncu zbornika. Povzetki v knjigi so prevedeni v angleščino, kar ji odpira vrata v širši znanstveni svet.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 3. 2. 2006

Recenzija, prikaz knjige, kritika/1.19

Iztok Ilich

ŠE ZDAJ, NA TE SVETI DEN, MOREŠ PREKLINJATI? PSOVKE IN KLETVICE IZ POMURJA IN PORABJA

Zbrala Jelka Pšajd. Pokrajinski muzej Murska Sobota v sodelovanju z Založbo ZRC SAZU, Ljubljana 2005, 86 str.

Slovar slovenskega knjižnega jezika kot »uradni« prikaz besednega zaklada sodobne slovensščine obsega nekaj čez 93.000 razloženih gesel in podgesel; sočasno nastala zbirka *Besedišče slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki* pa upošteva dobrih 178.000 ali skoraj dvakrat toliko besed! Najnovejši korpusi besedja živega slovenskega jezika, kot je na primer referenčni elektronski korpus FIDA, so še veliko bolj obsežni.

Kam se je »izgubilo« teh več deset tisoč klenih slovenskih besed? Nikamor; so zabeležene, le da po mnenju sestavljalcev *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* nekako ne sodijo v nabor za knjižno rabo priporočljivih ali bolje, sprejemljivih besed. Večidel gre za različne narečne in žargonske izraze, arhaizme, tujke in spačenke, nemalo pa je vmes tudi najrazličnejših robatih, kosmatih, opolzkih, posmehljivih in žaljivih besed, ki jih, vsaj najpogostejše, sicer dobro poznamo, uporabljamo pa le selektivno, občasno ali sploh ne. Če na primer pogledamo same besede, ki imajo v korenenu zloglasni »jeb«, sta v Slovarju upoštevani samo dve, Besedišče pa jih pozna kar osemnajst! Slovenci si sami radi dopovedujemo, da smo nasploh preveč

zadržani, bogaboječi in spodobni Srednjeevropejci, da bi, poleg nedolžnih kletvic in zmerljivk avstrijsko-nemškega izvora, v preteklosti razvili tudi svoje bolj sočno tovrstno avtentično izražje, in da smo se vsega slabega počez nalezli predvsem od nekulturnih »južnih bratov«, Balkancev, nekaj malega pa prevzeli še od Italijanov in zlasti Madžarov.

Etnologinja Jelka Pšajd, kustosinja v murskosoboškem pokrajinskem muzeju, se namesto dušebrižniškemu zgražanju raje prepušča znanstveni radovednosti. V knjižici psovka in kletvic iz širšega Pomurja, ki jih je zbrala in obdelala s Francem Kuzmičem, Jožetom Ftičarjem, Milanom Zrinskim, Miranom Puconjo in Bernardom Nežmahom, dokazuje, da zadeva ni tako preprosta in črna-bela. Ker jo je zanimal predvsem tozadnevni besedni zaklad na severovzhodu slovenskega etničnega ozemlja, je seveda ugotovila močan vpliv dolgoletne madžarizacije ter služenja pomurske mladine v vojskah nekdanjih jugoslovanskih banovin in republik, odkrila pa je tudi nemalo radožive izvirnosti in ustvarjalnosti tamkajšnjih naših ljudi. Če izpostavimo najbolj »problematične« izraze, kot so na primer